

A MAGYAR NEMZET
TERMÉSZETSZERŰ
ELHELYEZKEDÉSE
A VILÁGPOLITIKÁBAN

A HADSEGÉLYZŐ RIZOTTSÁG ÁLTAL RENDEZETT ELŐADÁSOK SORÁN
1915 JANUÁR HÓ 26-ÁN ELŐADTA

Dr. GRÓF APPONYI ALBERT

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁESULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1915

*Különnyomat a Budapesti Szemle 1915. évi
458. számából*

A nemzetek ép oly kevésbé élnek elkülönített életet, mint az egyének. Körülöttük más nemzetek küzködnek, fejlődnek, hanyatlanak, vágyódnak, vonzódnak — szóval: élnek és, akár akarják, akár nem, mindegyiknek élete hatást gyakorol a másiknak életére. Egy nemzet sem állapíthatja meg tulajdon sorsát 'tekintet nélkül a többiekre; mindegyiknek számolnia kell a többiek törekvéseivel és erejével, saját törekvései megállapításánál, saját ereje mérlegelésénél. Más szavakkal mondván: minden nemzetnek bele kell illeszkednie a világpolitikába és ez a beilleszkedés némelyikre, különösen a kisebbekre nézve, élet-halálkérdés jelentőségével bírhat.

Áll ez fokozott mértékben a magyar nemzetről, melyet a gondviselés Európának földrajzi tekintetben talán legveszélyesebb területére állított, mint rokontalan és aránylag csekély számú fajt, nagy fajok és nagy világáramlatok összeütközési vonalába. Itt valóban a nemzeti létfenntartásnak egyik főfeltétele kezdettől fogva az volt és ma is az, hogy helyesen állapítsuk meg viszonyunkat ama tömeg-erők mindegyikéhez, hogy oda csatlakozzunk a hol biztonságunknak, nemzeti egységünk kifejlődésének és nemzeti függetlenségünk fenntartásának leg-erősebb biztosítékait találjuk. És mely időpont alkalmasabb arra, hogy e nagy kérdések fölött elmélkedjünk, mint az, a melyben elhelyezkedésünk a világpolitikában egy világháború próbájára van téve? Ott állunk-e ebben a háborúban, a hol államink kell? ez az a kérdés, a melyre nem ma kell felelnünk először, a mikor már benne vagyunk, a melylyel tisztában voltunk akkor is, a mikor megindultunk, melynek ismételt megvilágításából azonban erő fakad és szilárd elhatározás, mert minél inkább elmélyedünk a helyzet tanulmányozásába, annál vilá-

gosabban látjuk, hogy jelen súlyos megpróbáltatásunkban és világpolitikai elhelyezkedésünkben a történelemnek nem valami szeszélye nyilvánul meg — ha ugyan van ilyen — hanem kérlelhetetlen logikája.

Hogy a mai háború, bár abban Oroszország oldalán két nagy nyugoti nemzet vesz részt, lényegileg orosz háború, még pedig régtől előkészített, gondosan megalapozott orosz hódítási háború, tehát a keletnek egy újabb előretörése a nyugat ellen, azt már többször fejtegettem, azt mint elfogadott tételt jelen fejtegetéseim alapjául vehetem.

Ámde mit jelentenek ezek a szavak: «nyugot», «kelet»? Csupán földrajzi meghatározásokat-e? Ez esetben kár volna velők másutt mint földrajzi kutatásokban behatóan foglalkozni. Azonban nem csak ennyit jelentenek, hanem ennél sokkal többet. Jelentenek két nagy világrámlatot, két alapfelfogást, melyek mindegyike annyira complex és oly sok különböző alakot ölt, hogy nem könnyű azokat, mint culturtörténelmi egységeket, vagy legalább összefoglalásokat jellemezni. Néhány vonással ezt mégis megkísérlem.

A nyugot fogalom eredetében földrajzilag és történelmileg körülbelül összeesik a római birodalom területével, a melyen a görög műveltségnek és Kóma szervező képességének egyesítése teremtette meg a civilisációnak egyik legnevezetesebb típusát, a mai culturának egyik alapját. Ez a civilisatio bölcséletben, művészetben, hadi és jogi szervezetben az emberi elme alkotásai közt első helyen áll. Egyet azonban nélkülözött: kielégítő erkölcsi alapot. Ezért nem tudta a népeket, a melyeket egyesített, a hanyatlástól megóvni. A keresztyénség, mely ezt az alapot meghozta, bennök már nem talált alkalmas anyagot a regenerálásra, ehhez új ethnikai vegyülék kellett, azoké a germánoké, a kik a nyugot-római birodalmat fölborították, annak népeivel összeolvadva új nemzeti típusokat alkottak, részben pedig attól északra kezdetleges, de kulturképes alakulatokat hoztak létre. Ebből a talajból nőttek ki a keresztyén tanoknak a földi életre kiható hajtásai; ezen a talajon érvényesültek, lassú és még távolról sem befejezett érleléssel, azok az erkölcsi és társadalmi alaptótelek, a melyek a nyugatot áthatják és mint olyant jellemzik. A görög-római műveltség, bár egy időre hát-

térbe szorult, az új nyugoti szellem egyik mozgató ereje és alkotó része maradt. A jogi és társadalmi szervezet terén a római intézmények lassanként behatoltak a népvándorlás hódító népeinek és faj-vegyületeinek intézményeibe és azokat fokozatosan átalakították; a görög philosophia, különösen Plato és Aristoteles tanítása, alapul szolgált a középkori keresztyén philosophia és theologia nagyszabású kifejlődésének, miután már előbb a spanyolországi mór kultúra értékesítette azt egy egész sajtáságos tudományos felvirágzásban, melyét úgy jellemezhetnénk, hogy az iszlám alapján létesített nyugoti culturának egy fényes, de halva született kísérlete volt. A latin és görög írók befolyása állandóan érvényesült; csupán a görög képzőművészetnek kellett sokáig várni a renaissance-ra, de a végén ez is megjött. A mai nyugoti szellem tehát igen különböző tényezők eredménye, melyeknek legnevezetesebbjei: a görög-római műveltség, a népvándorlás-okozta ethnikai újjászületés, főleg pedig a keresztyénség, erkölcsstanának az állami és társadalmi szervezetre kiható jelentőségében. Az átalakulási, fejlődési és alkalmazkodási képesség, más szóval: az élet ruganyossága megmaradt a nyugoti szellem egyik állandó jellemvonásának. Ennélfogva, az alapvonások épségben tartása mellett, hozzá tudott simulni a legkülönbözőbb korszakok és népek kívánalmaihoz, új nemzetekre, új világrészekre tudott kiterjeszkedni, mint egész pedig, hullámvonalban bár, tehát hanyatlások és emelkedések váltakozásával, folyton halad és mind jobban épül ki.

De hát mik azok a maradandó alapvonások, a melyek a nyugoti szellemet mint olyant jellemzik? Nagy és nehéz kérdés, de nem megoldhatlan, ha a megoldástól nem kívánjuk azt a matematikai határozottságot, mely folyton fejlődő társadalmi állapotok jellemzésében el nem érhető. Ezzel a fenntartással a fölvetett kérdésre a következőkben válaszolnék.

A nyugoti szellemet főleg négy tétel jellemzi:

az ember absolut értékének és

a nő teljes emberi méltóságának elismerése,

a munka tisztelete,

a vallási és a világi tekintély intézményes megkülönböztetése.

Ez a négy alapvonás az, a mely a kialakulásnak szinte számtalan fokozatában, áthat és olyanul jellemez minden

nyugoti társadalmi és állami szervezetet. A hol egészben vagy részben azok hiányzanak, ott vége a nyugotnak. Ha róluk csak kissé elmélkedünk, a mire ma ki nem terjeszkedhetem, könnyen megérthetjük, hogy csak a nyugot lehet valóban, azaz bensőleg, progressív; mert egészen nyilvánvaló, hogy benne foglaltatnak a haladásra és tökéletesbülésre irányuló emberi energia-kifejtés nélkülözhetetlen föltételei.

Természetes, hogy nem érvényesülnek mindjárt mai fejlettségükben. Az ember abszolút értékének elve eleinte csak erkölcsi vonatkozásokban, a lelkek Isten előtti egyenlőségének elismerésében nyer gyakorlati kifejezést; itt kezdettől fogva korlátot állít az úr önkényének a rabszolgával szemben is; a későbbi evolutio hozza a jogi egyenlőséget és a socialis kiegyenlítés törekvéseit. A nő teljes emberi méltóságának elismerése hasonló alapokból indul meg; eleinte csak az erkölcsi törvény szempontjaiból érvényesül: a női becsület és a monogam házassági intézmény föltétlen megvédésében, az anyai tekintély fölemelésében; azután megy át a magánjogi egyenlőség megállapítására és a közjogi egyenlőség felé irányuló mozgalomra. A munka tisztelete sem jelenti kezdetben az osztály-fokozatok megszüntetését, hanem csak azt, hogy a munkának semmi neme sem tekintetik becstelennek, hogy mind egyiknek megvan a maga testületi becsülete, míg a fejlődés az egyenlő megbecsüléshez vezet. Végre a vallási és a világi tekintély megkülömböztetése sem azonos a szétválasztással, a melylyé bizonyos történelmi evolutiók folytán fejlődött, de még a vallásszabadsággal sem, hanem csupán azt jelenti, hogy eltérő természetük fölismerése folytán, mindegyikök a maga területén bizonyos önállóságot élvez. A harcok azután e területek elhatárolása körül folynak, időnként a suprematia körül is, de összevgyítést nem czéloznak.

Látni való, hogy az a négy alaptétel, melyet a nyugoti szellem megkülömböztető vonásaként állítottam föl, állandó és mai napig sem befejezett, talán soha be nem fejezhető evolutióban érvényesül. És azért ide tehetjük a nyugot ötödik jellemvonásául: *alapeszméinek fejlődési képességét*. Ott sincs nyugot, a hol az a négy tétel, bár le van téve valamely nemzet megindulásába, kezdetlegességében stagnál, vagy éppen visszafejlődik.

Az, a mit keletnek nevezünk, sokkal chaotikusabb és sokkal nehezebben foglalható össze egységes szempontok alatt, mint a nyugot. Földrajzilag is gyakran változtak és változhatnak határai. Nagyjából mégis a nyugot-római birodalom és az annak romjain keletkezett országok területéhez viszonyítva beszélünk keletről. De ez a meghatározás nem prsecis, mert p. o. Észak-Afrikára és egyél) hullámzó területekre nem terjed ki és csak képzeletünknek nyújt valamelyes támpontot. Leghelyesebben talán negative lehet a kelet területét megállapítani, akkép, hogy oda számítjuk az ó világ mindazon országait és népeit, a melyek nem voltak vadak, deanyugoti cult urán kívül esnek. Az ekkép váltakozó területen gondolt kelet múltjában több olyan nemzeti civilisatiót találunk, a mely valaha hatalmas és virágzó volt, de teljesen elpusztult, — gondoljunk csak az assyr, a babyloni, a régi egyiptomi culturára, hogy csak a legnevezetesebbeket említsem; — vagy olyanokat, a melyek még fennállanak, de stagnálás vagy a hanyatlás és enyészet képét mutatják. A hol erőteljes nemzeti egyéniség vagy vallási tudat áll mögöttük, ott ezek a nyugoti keresztyén cultura vívmányainak elsajátításában keresik az újjászületés eszközeit. Legragyóbb példája ennek Japán; de China, sőt India is ezen az úton tapogatódzik és az ifjú-török mozgalom is tulaj donkép ezt jelenti. Mindezek a kísérletek a körül forognak, hogy meny nyire lehet a régi cultura és a régi vallás intézményeit összeegyeztetni a nyugoti szellem azon vívmányaival, a melyek a nvugot szembeötlő fölényét állapítják meg. S bár sikerükről beszélni még idő előtti dolog volna, e siker lehetőségeiről elmélkedni pedig nem ide tartozik, meg kell állapítani, hogy a kísérletek pusztá tényében a nyugot előtti meghódolás foglaltatik, a nyugot felsőbbségének elismerése. De ezek a kelet utolsó fejleményei és korántsem általánosak. Voltak idők, midön a kelet hitt a maga felsőbbségében és a mikor háborúban felül is kerekedett, a mi ezentúl sincs kizárva. Mert a nyugot fölénye csak a benső haladás tekintetében föltétlen. Külső hatalmi kifejtésben sem maradhat állandóan alul; de időnként igen. És van a keletnek egy része, a melytől most sem idegen a hit saját felsőbbségében, sőt, mely talán nem is akar a kelethez számíttatni, mert vallásilag közelebb áll a nyugothoz, mint a

kelet többi alkotó részeihez. Ez a keresztyén, de a nyugoti keresztyén egyháztól elszakadt kelet, és ez érdekel minket legközelebről.

Miért számítjuk azt egyáltalán a kelethez? Milyen jellemző vonások különböztetik azt meg a vallásilag rokon nyugattól? Miért nem vonjuk meg a határvonalat nyugot és kelet közt egyszerűen a keresztyén és a nem keresztyén népek elhatárolásával?

Mielőtt megkísérleném a válasz megadását erre a mindenkép nehéz kérdésre, legyen szabad egy tényt kiemelnem, a mely azt némileg megvilágítja. Mindenki ismeri azt a nagy szakadást, a mely a nyugoti keresztyénséget katolikus és protestáns egyházakra osztja, és mindenki tudja azt is, hogy dogmatikus tekintetben a protestáns egyházak sokkal távolabb állanak a katolikus egyháztól, mint a, mennyire távol áll tőle a görög-keleti egyház. Mégis azt látjuk, hogy katolikusok és protestánsok, mióta egymásnak szabadságát tiszteletben tartják... minden nehézség nélkül olvadnak össze egy polgári társadalommá, holott a görög-keletiekkel szemben mindkettejőknél bizonyos meg nem határozható idegenszerűség érzete áll fenn, melyet csak huzamosabb összeszokás és a görög-keleti egyházi szervezetnek az a nyugotias módosulása oszlat el, mely ott áll be, a hol ez az egyház nem állam-egyház. Megemlékezhetném még arról a másik tényről is, hogy, hatalmi állásuk megszilárdítása vagy a keresztyén egység helyreállítása szempontjából, egye* episcopális szervezetű protestáns egyházak ismételve megkísérelték a közeledést a, görög-keleti egyházhoz és hogy ezek a kísérletek mindenkor teljes kudarcczal végződtek.

Ezek a jelenségek azt mutatják, hogy, a dogmatikus távolsági viszonyoktól eltérőleg, van itt valami, a mi világi vonatkozásokban erősebb elhatárolást állapít meg a nyugoti és a keleti keresztyénség, mint a nyugoti keresztyénség két nagy elágazása közt. Ez a valami pedig éppen a nyugoti és a keleti szellem kulturális különbözőése.

De hát miben áll ez a különbség? Erre positiv alakban válaszolni alig lehetséges, mert nem lehet «keleti kultur-közösségről» beszélni abban az értelemben, a melyben «nyugoti kultur-közösségről» beszélünk. A közös jelleg megállapítása csak negatív történhetik, azzal, hogy a keleti szellemet azok-

nak a vonásoknak vagy azok némelyikének hiánya, vagy el-sorvadása jellemzi, melyeket előbb a nyugoti szellem alapvető tételei gyanánt jelöltem meg. Ezt a hiányt pedig meg kell állapítanunk a keleti keresztyénségnél is és ezért számítjuk azt inkább a kelethez, mint a nyugoti keresztyén kultur-közösséghez. A keresztyén keletnek központja Byzancz volt; a kelet-római birodalom állapotai nyomták reája bélyegüket. Ennek a fejlődésnek különbözőése a nyugatrómai birodalom területén bekövetkezett fejlődéstől főleg két okból származik. Először is nem hatoltak be oda kulturképes új fajok, melyek a hanyatlásnak indult népelemeket regenerálták volna. Másodszor pedig, részben az első helyen említett körülmény, részben az ezentúl említendő folytán, a keresztyénség regeneráló hatása sem érvényesült olyan erőteljesen a korhadt és átalakítást igénylő intézményekre, hanem inkább ezek az intézmények rontották meg a keresztyénséget, intézmények, melyek különben is a görög szellemnek és a római jogalkotásnak elfajulásait képviselték. A philosophiában és theológiában nem Plato és Aristoteles szelleme gyakorol fejlesztő befolyást, a mint azt a középkor nyugoti nagy egyházi bölcseleinél látjuk, hanem a görög sophisták szellemi meddősége érvényesül. Az állami szervezetben a legnyersebb császári absolutismus uralkodik, a melyben kezdettől fogva megvolt a cassaropapismus szelleme, a világi hatalomnak vallásiakban való uralkodásra törekvése. A nyolczadik század első felében izauriai Leo császár, a hírhedt képpromboló, ezt írja II. Gergely pápának: «Tudd meg, hogy én császár és lelkész vagyok egy személyben». A pápa erre így válaszol: «Más az egyház kormányzása és más a világi uralom. Valamint a főpapnak nincs joga a palota (a világi kormányzat) ügyeibe beleszólni, ép. oly kevésbé szabad neked az egyházi dolgokba beavatkoznod. Mindegyikünk maradjon a maga hivatásánál, a melyet az Úr adott neki». Íme plastikailag domborodik ki ebben a levelezésben a nyugoti és a keleti szellemnek egyik és talán legnagyobb horderejű eltérése: amott, a nyugoton, megkülönböztetése, itt, a keleten, összevegyítése a vallási és a világi sphaeráknak. Ez a megkülönböztetés, a Megváltónak az a kijelentése, hogy: «regnum meum non est de hoc mundo» «az én királyságom nem ebből a világból való», a

keresztyénségnek egyik alapvető vívmánya; egyszersmind, a mint látszik, a nyugoti szellemnek egyik alaptétele. Ez a keleti keresztyénségben elenyészik. Főleg ezért számítjuk ezt a kelethez, főleg ezért sorvad el benne a benső élet. Elveszti — hogy úgy mondjam — azt a csirázási képességet, a melylyel vallási tételei a földi élet talajában is bírnak és, így elmarad. sőt lehetetlenné válik az az egész fejlődés, a mely az egyéni és polgári szabadságnak, a socialis szellemnek, az erkölcsi öntudatosságnak mind tökéletesebb érvényesülése felé irányul. Egye s nyugoti intézmények mint oltványok tengődhetnek valamely heterogén keleti törzsen, de ott idővel vagy elpusztulnak, vagy visszafejlődnek a törzstől _nedvek természete szerint.

Ezt a keleti szellemet pedig Byzancz reáruházta mindazokra a nemzetekre, a melyek tőle vették a keresztyénséget, leginkább Oroszországra, mely Byzancz egyenes örököse, azzal a lényeges különbséggel, hogy a mi Byzancznak hiányzott: egy töretlen őseréjű és nagyszámú faj itt rendelkezésére áll a keleti szellemnek, faj a melynek aggressiv ösztönei világuralomra törnek és a melynek a nyugoti civilisatio területén is vannak rokonai. E fajrokonok közt pedig a rokonsági vonzódás és a faji nagyravágyások gyakran erősebbek a nyugoti cultur-közösség érzésénél.

Mert ne feledjük el azt az alapvető igazságot, hogy sem a világháramlatok jellemzését, sem egyes nemzetek hivatását nem lehet egy formulával kimeríteni, tehát a nyugotra és keletre való osztályozással sem. A fejlesztő és irányító erők egymást gyakran keresztezik és azok egyikétől sem tekinthetünk el. ha a történetnek és a történetíróknak elméleti és gyakorlati bölcséletét keressük; bár viszont ki kell emelnünk azok sokaságából a legmaradandóbb jellegűeket, a legdöntőbb természetűeket; a milyenül a nyugoti és a keleti szellem különválása mutatkozik. Így lehetetlen nem látnunk, hogy sem a nyugot. sem a kelet nem képeznek egy politikai block-ot, hanem hogy az egyikhez vagy a másikhöz tartozó nemzetek, egyéb erők működése folytán, gyakran kerülnek egymással összeütközésbe és ilyenkor szövetségeseket keresnek és találnak a másik csoportban is. Ámde megállapíthatjuk — a mire még visszatérek — hogy ez mindenkor abnormis jelenség, mely vagy valamely

esetleges kényszerhelyzetnek szüleménye, vagy pedig rövidlátó politika. Mindjárt meg is mondom, bár tulajdonkép előadásom végére tartozik, hogy az emberiség virágkora és a tartós béke biztosítása csak akkor várható, ha sikerül a nyugoti cultur-közösséget politikai szövetséggé tömöríteni. Ebben az irányban nagyszerű kísérlet történt, mikor Leo pápa Nagy Károly fejére tette egy új keresztyén nyugot-római császárság koronáját. Ez a kísérlet meghiúsult, de megújításra vár, nem egy universalis monarchiának, hanem a magasabb érdekközösség fölismerésén alapuló szövetkezésnek alakjában. És ha a mostani világháború ezt eredményezi, vagy legalább ennek, útját egyengeti, akkor nem vesztek kárba annak irtózatosszenvedései és áldozatai.

A nyugotnak ez a tömörülése a békét biztosítaná, mert a nyugot a kelettel szemben nem bír támadó szellemmel. Egyes hódító vállalkozások, melyek csakhamar összedőltek, nem bizonyítanak e tétel ellen semmit, mert nem a nyugot szellemből fakadtak. Lényegében a nyugot, a keresztes hadak lezajlása óta, defensiv állásban van a kelettel szemben és csak megbontott természetes határainak visszaszerzésére vagy gazdasági és erkölcsi térfoglalásra törekedett és törekszik. A nyugot tehát nem fenyeget senkit és csak a béke érdekét szolgálná a nyugoti nemzetek olyan szövetkezése, a mely viszont a kelet támadásait minden esélytől megfosztaná. Mert a kelet viszont a maga lényegében támadó. Mihelyt a keleti szellem valamely nemzetben erőteljes megtestesülést nyer, mindig támadóig lép föl a nyugottal szemben, mindig talál ürügyet a hódítási kísérletre. így a tatár, így a török hatalmuk delelő pontján, így most az orosz. Es ez tart mindaddig, míg az illető nemzet vagy a nyugothoz csatlakozik (a mint ez őseinknél történt) vagy erejének hanyatlása áll be. Itt egy természeti törvény látszik működni, melyet akkép vélek meghatározhatónak, hogy az a nemzeti energia, a mely a keleti szellem hatása miatt benső fejlődésben nem nyilvánulhat meg kielégítően, kifelé kénytelen érvényesülést keresni. Politikai szempontból ennek a történelmi tapasztalatnak megállapítása a legközvetlenebb fontossággal.

De elég az általánosságokból. Ezeknek az itt futólag jellemzett áramlatoknak hullámvázában kellett a magyar nemzetnek megtalálnia a maga természetes elhelyezkedését. És mivel a nyugot és a kelet culturalis különválása és ebből származott ellentéte nemünk fejlődésének alapvető ténye, az első az alapvető elhatározás az volt: a keleté maradjon-e kelet népe, vagy oda csatlakozzék-e a nyugothoz?

Ez a kérdés a honfoglalással dőlt el. Az elfoglalt terület földrajzi fekvése döntött. Az új haza, mely Európának pusztán orographiai térképén époly határozottsággal domborodik ki mint hogyha a politikai határok bele volnának rajzolva, először is természetes területi egység. Kellett, hogy azt valamely faj a maga egészében egységes állami szervezettel töltsék ki. s ezt a feladatot, egyéb fajok évszázados próbálkozásai után, a magyar faj oldotta meg. Ez a terület továbbá a természet által erősen van elhatárolva észak és kelet — részben délfelé is. holott nyugoti határai, bár szintén megállapíthatók, kevésbbé ridegen érvényesülnek. A földrajzi prsedestinatio tehát az ezen a területen megalakult államot *mint önálló és egységes tényezőt a nyugottal való összeköttetésre utalja*, erős védelmi állásban a kelettel szemben. Sőt, lehet mondani, hogy ennek a védelmi állásnak erőteljes elfoglalása az egész nyugat biztosságának egyik föltétele volt és ma is az.

Ámde a nyugotba való beilleszkedés sem ment végbe oly egyszerűen és azzal a szükségszerűséggel, a melyet utólag könnyű átlátni. A keresztyénségnek nyugottá és keleté szakadása formailag még nem volt véglegesen befejezett tény, mikor őseink itt letelepedtek és államalkotáshoz láttak. Következéseikben sém állott oly világosan az akkori szemlélő előtt, mint a hogyan azt későbbi korszakok látják. Byzancz még hatalmas volt, sőt még két századdal később is össze tudta szedni erejét egy hatalmas előnyomulásra. Hanyatló műveltsége még túlragyogta a nyugotnak egészségesebb, de kezdetlegesnek látszó műveltségét. Görög hittérítők előbb is jöttek be az országba, mint a nyugotiak. Mikor tehát a keresztyén népcsaládba való beolvadás szükségessége nyilvánvalóvá vált, nyílt kérdés maradhatott őseink előtt, vajjon a byzanci vagy a római és német hittérítőket kövessék-e. Pedig ezen az elhatározáson

múlt a nemzet jövője; ebben az alakban állította eléje a történet azt a döntő jelentőségű kérdést, vajjon a nyugathoz vagy a kelethez akar-e csatlakozni; eléje állította a nélkül, hogy megmagyarázta volna.

Valóban a Gondviselés irányította tehát Géza fejedelmet, a kinek keresztyénisége erősen politikai színezetű volt, a Németországgal való politikai összeköttetés révén, vallási tekintetben is a nyugot felé. Első szent királyunk pedig, a keresztyén Magyarország igazi megalapítója, bizonyára fölismerete a nyugoti egyház erkölcsi fölényét a mindinkább süllyedő byzanci egyházzal szemben. Elősegítette a nemzetnek ezt a vallási eligazodását az a körülmény is, hogy a X. század végső éveiben Byzancz hittérítői tevékenységét az oroszok foglalták le, a kiknél a cassaropapismus a politikai szervezetben kedvező talajra talált és hogy ekkép a görög hitküldérek Magyarországtól majdnem teljesen visszavonultak.

A nyugoti keresztyéniség elfogadásának tényével meg volt alapozva Magyarország elhelyezkedése a világpolitikában. Meg Tolt alapozva a geographiai praedestinatio szerint, tehát helyesen, mert természetszerűen; de csak megalapozva: kiépítve nem. És itt újból kell hangsúlyoznom ennek a praedestinációnak hármastartalmát: a nyugatba beilleszkedés mellett az önállóságot és az egységet. Mind a három egyaránt fontos, egymástól elválaszthatlan alkotórésze szükségszerű világpolitikai helyzetünknek; nem csupán nemzeti követelmény, hanem világpolitikai szükség.

Hogy ez így van, hogy Magyarország önállósága és egysége nem csak a nemzeti önérzet kérdése volt mindig, hanem nyugoti missziók teljesíthetésének föltétele is, nyilvánvalóvá válik, ha csak egy futó pillantást is vetünk arra a helyzetre a mely a honfoglalás folytán előállt és a mely lényegesen különbözött a népvándorlás által keletkezett többi nyugoti államok helyzetétől. Ez utóbbiakban a csekélyebb számú hódító faj rendszerint egy meghódított fajjal állott szemben, azzal összevegyült és vegyülékükből új faj keletkezett, melyben a hódítónak jogrendszere és a nagyobb számú hódítottaknak ethnikai egyénisége vált túlnyomóvá. így történt Franciaországban, Spanyolországban, Itáliában stb. Ekkép a legtöbb helyen ismét előállott — legalább megközelítőleg — a faji egység, mely a közép-

kor lazább közjogi rendszere mellett is megállható államokat alkothatott. A hódító magyarok egészen más helyzetet találtak. Be kellett tölteniük és politikai egységgé alakítaniuk azt az egész területet, a melyet maga a természet határolt körül és szánt egységnek. De nem olvadhattak össze fajilag a meghódított népekkel, már csak azért sem, mert azok sokfélék voltak és a geographiai keret betöltése miatt szükségessé vált betelepítések által mindig többfélék lettek; de azonfelül azért sem, mert faji egyéniségük fokkal távolabb állott a hódított fajok egyéniségétől, mint a germánok egyénisége a latinokétól, keltákétól és szlávokétól; végül pedig, mert a magyar faji egyéniség és e faji egyéniség képességeinek fenntartása szervező hivatásuk teljesítésének egyik föltétele volt. A faji sokféleség tehát fennmaradt az új hazában és ép azért sokkal szorosabb politikai concentration! volt és van itt szükség, mint másutt, mert egyfelől az egységet ebben a többféleségben főleg a szervezet alkotja meg, míg másfelől az exponált földrajzi helyzet szigorúbb egységet követel, mint a nyugot bármely más része. Hogy azonban ez a *szervezeti* egység *szervessé* is váljon, hogy ne legyen pusztá mechanikai összekapcsolás, hanem hogy valóban egy élő nemzetté tömörítse mindazokat a kikre kiterjed, mindnyájukat mint annak élő tagjait kellett abba belé vonni. a mint azt a magyar jogfejlődés meg is tette. A kiváltság uralma alatt a kiváltságos osztályok kapuja nyitva állott minden fajbeli lakos előtt; azok megszűntével pedig a helyükbe lépett egyetemes magyar állampolgárság az a mely nem ismer faj különbséget. Hasonlít ez a jogrendszer ahhoz, a melyet a rómaiak követtek, midőn a hódított tartományok loyalis lakóinak tömegesen adományozták a római polgárjogot és így szervezetileg alkottak meg egy szerves egységet, a mely nagy ellent állóképességet fejtett ki. A középkorban ez a fejlődés egyetlen a maga nemében; egészen különleges viszonyok benső szükségyszerűségéből és e szükségyszerűségnek helyes politikai ösztönnel való fel fogásából eredt. Okai még most is fennállanak.

Már a jogfejlődés és a szervezkedési elvek ezen sajátossága teljes önállóságra prsedestinálta nemzetünket, mely önállóságnélkül nem rendezkedhetett volna be szabadon, saját helyzetének szükségletei szerint. De kívánta és kívánja ezt az önálló-

ságot az a hivatás is, a melyet mint előretolt védelmi őrsége a nyugotnak betölteni hivatva volt és ma is — bár nem egymagában — teljesíteni hivatott. Mert az önálló nemzeti élet varázslatos lélektani ereje nélkül a legalkalmasabb szervezet sem teheti valósággá azt a benső egységet a melyre itt különböző fajkokhoz tartozó egyéneket tömöríteni kell és nem sugallhatja azt az erélyt, a melyet e veszélyeztetett helyen mindenkor készen tartani, gyakran pedig ki is fejteni szükséges.

Sajnos, a nyugotnak ép azon tényezői, a melyekkel közvetlen összeköttetésünk volt, ezeket az igen egyszerű igazságokat gyakran nem akarták elismerni. És ebből származnak a nemzet külpolitikájában beállott összes hullámvázások, a nyugottól való időnkénti elhajlások, a melyekről röviden meg kell emlékezniem.

Mindenekelőtt a németbirodalom uralkodói értették félre az új helyzetet, mely Magyarországot hozzájuk szorosabb viszonyba hozta. Újból és újból arra, törekedtek, hogy a magyar királyt a német császár hűbéresévé tegyék. Nem érték célzt, mert erejük javarésze többnyire más felé volt elfoglalva, a pápasággal való liarczokban, olaszországi vállalkozásokban stb. De ezek a törekvések mégis megnehezítették és meglazították Magyarországnak teljes beilleszkedését a nyugoti államrendszerbe. Egyenesen ebből származott a pogány reakciónak az az utolsó komoly kísérlete, mely I. Endre trónrajutását előzte meg és valószínűleg eg — részben legalább — ebből táplálkozott az a byzanci befolyás is, mely a Kálmán halála után beállott belviszályokat ügyesen tudta a maga javára felhasználni. Akkor azonban már annyira megerősödött volt országunkban a nyugoti öntudat, főleg vallási alapon, hogy a Byzanczra támaszkodó trónkövetelőknek vesztett ügyük volt a nemzetnél és hogy éppen a Konstantinápolyban nevelkedett III. Béla vetett véget a byzanci behatásoknak. Ez a nagy király némely kormányzati formát onnan hazánkba átültetett, de egyébként mind belügyi intézkedéseiben mind külföldi összeköttetéseiben a legnyugotibb árpádházi királyok közé tartozott. Lehet állítani, hogy az ő uralkodása fejezte be hazánkban a nyugotba való beilleszkedését.

Ennek a beilleszkedésnek azonban akkor csak kulturális

jelentősége volt. Eltekintve a tatárjárás pusztító, de mulékony természetű jelenségeitől, keleti veszedelem jó ideig nem fenyegetett. A mikor az a török támadások alakjában újból megjelent, helyén találta Magyarországot, de egyúttal félreérthetetlen nyomást gyakorolt a nyugathoz való szorosabb csatlakozás irányában. Az egy Hunyadi Mátyás kivételével nyugoti uralkodóházakból választott a nemzet királyt; Hunyadi Mátyás pedig Magyarországból kiindulva akart nyugoti hatalmi eszközöket idecsatolni. Végre a Habsburg-ház útján jött létre az az állandó kapcsolat nyugoti országokkal, a mely túlélte a török veszedelmet és most egyik erősségünk az orosz veszedelemmel szemben.

Ez a fejlődés azonban nem ment végbe erős visszahatások nélkül. A nemzet nagy része ellenkezett a nyugoti összekötés ezen formájával; az 1505. évi rákosi országgyűlés épen séggel végzést hozott a magyar trónnak idegen fejedelemmel való betöltése ellen. A mohácsi vész után tényleg kettészakadt a nemzet és az a része, a mely a Habsburgoktól idegenkedett, valamint később az erdélyi nemzeti fejedelmek, időnként szövetségre lépett a kelet leghatalmasabb képviselőjével, a törökkel. Itt tehát megingott a nyugoti közösség érzése és, látszólag legalább, a kelet felé irányuló áramlatok kaptak erőt.

Hogyan értékeljük ezeket a jelenségeket? úgy tekintsük-e, mint a nemzet egy részének tudatos elfordulását a nyugotól, mint kizökkenését a nyugoti elhelyezkedésből? A dolog mindenesetre magyarázatot igényel, mert sokkal mélyebb nyomokat hagyott történelmünkben, semhogy annak jelentőségét lekicsinyelni lehessen.

Ha már most történelmi madártávlatból nézzük az ide tartozó összes eseteket és eltekintünk azoktól a különleges motívumoktól, a melyeket azokba belevegyített egyesek nagyra-vágyása vagy érdekhajhászata, kettős főindokát fogjuk találni a keleti elhajlásoknak: a vallásszabadság kivívásáért folytatott küzdelmeket és az ország alkotmányának, önállóságának a nyugoti uralkodóház részéről történt gyakori megtámadását. A két indok sokszor összeesett és a végén az ország önállóságának feltétele domborodott ki, elannyira, hogy még egy Pázmány Péter is a — bár protestáns és a török szövetséghez

hajló — önálló erdélyi fejedelemség fenntartását a magyar alkotmány és önállóság biztosítására szükségesnek nyilvánította. Még világosabban láthatunk, ha ezzel kapcsolatosan szemügyre vesszük annak a két nemzeti mozgalomnak keleti elhajlását, a melynél felekezeti motívumok többé nem szerepeltek, értem II. Rákóczi Ferencnek orosz és török szövetségi kísérleteit és Kossuth Lajos dunai szövetségi tervét. Mindketten a szó szoros értelmében nyugoteurópai emberek voltak. Rákóczi Ferenc nyugoti szövetségesekkel vívta szabadságharczát és nyugoti szövetségeseket keresett, a míg csak némi reménye lehetett, hogy ilyeneket talál. Oroszországban még nem láthatta azt a hódító keleti hatalmat, a melyet azóta benne fölismertünk; Törökországnak pedig csak katonai erejét akarta felhasználni, a lehetőségig kizárva annak politikai befolyását; így is csak végső kétségbeesésében fanyalodott ennek a szövetségnek gondolatára. Kossuth Lajos pedig voltaképen a szomszéd keleti keresztyén területeket akarta egy nyugoti szellemű szervezkedésbe belevinni nem pedig Magyarországot a Kelethez csatolni. Nagy és termékeny gondolat, de mindaddig csak álom, míg az orosz prestige-e nincs megtörve. Különbön nincs itt helyt annak, hogy ezeket a kísérleteket és terveket bíráljam, csak mint tényeket hozom föl, mint a nemzet lelki hullámzásainak jelenségeit és jelentőségüket keresem világpolitikai elhelyezkedésünk szempontjából. Megerőtlenítik-e azokat, a miket a nyugatba való természetes bekapcsolódásunkról mondtunk '?

Épenséggel nem. Ezek a jelenségek, ezek az elhajlások történelmi megnyilvánulásai földrajzi és történelmi predestinációnk hármastartalmának, melyhez a nyugoti elirányodás mellett tartozik a nemzeti egység és a nemzeti önállóság megóvása. Valahányszor nyugoti összeköttetésünk olyan alakot öltött, a mely a nemzet egy részének felfogása szerint önállóságunkat veszélyeztette, a nemzetnek ez a része akár a kelettel is szövetkezni hajlandó volt, hogy ezt a veszélyt elhárítsa. Nem keresem most, helyesen tette-e vagy nem, csak megállapítom, hogy tette, hogy a végső kétségbeesésben tette és hogy ebben az elhatározásában épúgy megnyilvánult nemzeti élettörvényeink szerves működése, mint a nemzet ama

másik részének magatartásában, a mely több türelmet tanúsított és — több-kevesebb szerencsével — többnyire meg is találta a megegyezést, gyakorlati áldozatok árán, de magának az elvnek megmentésével. Olyan bonyolult helyzetben élő nemzetnél, minő a miénk, a hol igen gyakran csak a nagyobb és kisebb rossz közt lehet választani, tökéletes eredményt elérni pedig alig valaha, nagyon nehéz abszolút érték-ítéleteket hozni. Ismétlem tehát: nem bírálók, hanem tényeket állapítok meg és magyarázok. A magyarázat pedig az, hogy nemzetünk mindannyiszor megrendült és meg fog rendülni nyugoti eligazodásában, valahányszor a nyugot részéről veszély fenyegeti egységet vagy önállóságát.

És itt zárójel közé teszek egy megjegyzést. Az ép imént említett esetek azt a látszatot keltik, mintha azokban a nemzet önállósága kedvéért egységét is hajlandó lett volna kockáztatni. De ez csak látszat. Az önálló erdélyi fejedelemséghez való ragaszkodás a területi egységmegbontásával járt ugyan, de nem jelentette a nemezet erkölcsi egységének lazítását, csakúgy nem, a mint nem jelentette azt az árpádházi királyok idején a király öccse vagy fia számára bizonyos területek félig önálló herczegségként való kihalításának szokása. Ezeknek az intézkedéseknek czélszerűsége fölött lehet bármiként vélekedni; de sem azok, sem Erdély önállósága nem bírtak a szervi széthullás ellegével, minő volna a nemzeti ségek szerint való feldarabolás; sőt Erdély önállósága, az akkori viszonyok közt Magyarország önállóságának egyik biztosítéka volt. Egyébiránt úgy vélem, hogy még a nemzeti egység szempontjai is, ép úgy mint a nyugothoz való ragaszkodás, háttérbe szorulnának, ha, a mit ugyan alig lehet elképzelni, a nemzeti önállóság fenntartásával ellentétbe jönnének. Nyugoti irányítás és egység a létnek csak módjai, az önállóság pedig maga a lét; a módok helytelen megállapítása veszélyezteti a létet, de a lét elvesztése árán nem lehet a létveszélyét elhárítani.

Ámde, bár ez elméletileg így áll, gyakorlatban nehéz világpolitikai elhelyezkedésünk három alapkelléke közt fontossági fokozatokat megállapítani; nehéz azokat egymástól elkülönítve gondolni. Csak a kétségbeesés kereshet önállóságunk megvédésére keleti támpontokat. Nem is gondolható ez más-

kép, mint múltó taktikai eszközként; de mint olyan is nyaktörő. Szolimán szultán 1541-ben állítólag a nemzeti királyság örökösének védője gyanánt vonult be az országba: tényleg azonban elfoglalta és megtartotta annak jó harmadrészét a fővárossal együtt. Ugyanez ismétlődne, ha bármely más hatalmas keleti szövetséghez folyamodnánk. Mert minden keleti tényező természeténél fogva hódításra vágyó, ha erős; ha pedig nem az, akkor mint szövetséges nem ér semmit. Az orosz hiába ígérné nekünk területi épségünk, nemzeti egységünk tiszteletben tartását: egyszerűen nem volna képes ígéretét megtartani, mert ez által ellentétbe jönne politikájának lélektani mozgó erőivel és létfeltételeivel. I. Sándor császár idealista hajlamú fejedelem volt; kísérletet tett Lengyelország alkotmányos önállóságával; ez tartott épen 15 évig. II. Miklós császár egyénileg nem rosszakaratú uralkodó; mégsem tartotta meg azt a koronázási esküjét, a melylyel Finnország alkotmányának tiszteletben tartását ígérte. Nem tarthatta meg, mert szabadsági területek eltűrése ellenkezik a moszkovita Oroszország létörvényeivel, melyeken az autokrata császár akarata sem képes változtatni.

Nemzeti politikánk tehát csak akkor egészséges, mikor együttesen követheti azt a sokszor említett hármast, praedestinatiót, a melyben világpolitikai elhelyezkedésünk kifejezést nyer: nyugoti irányzat, egység, önállóság. A tekintetben pedig, hogy e három szempont közt múltó összeütközés se álljon elő, sokkal kedvezőbb mai helyzetünk mint a milyen őseinké volt. A mohácsi vész után erejében megtört, bensőleg megbomlott és megromlott Magyarország oltalmat kért a nyugottól és ez oltalomért a nyugotnak alig tudott ellenértéket adni. Ma, ha sokat ér nekünk a nyugot, mi is sokat érünk a nyugotnak. Sokat érnek neki katonáink, sokat ér neki politikai szervezettségünk: egységünk, önállóságunk. Kérdezzék meg a Lengyelországban küzdő szövetséges hadak vezéreit, hogy szeretnék-e nélkülözni a magyar katonát; és kérdezzék meg azokat az öregeket, a kik mind a két helyzetet látták, vagy a haditörténelemből ismerik, hogy ugyanez volt-e a magyar katona az 1859. évi olasz hadjáratban, a ki ma a lengyel csatatereken? A teste akkor is ott volt, a fegyelem, a kiképzés akkor is megvolt; de a lelke, az csak akkor bír

erőt kifejteni, mikor magyar hazafisága össze tud olvadni katonai kötelességével, mikor nemzete a nemzeti létnek legalább alapföltételei felől biztosítva van. Magyarország ma nem csupán tárgya a nyugot védelmének, a milyen abban a régi időben volt, hanem egyszersmind egyik erős tényezője. Kölcsönösen vagyunk egymásnak szükségesek; mi nehezen nélkülözhetjük a nyugot segítségét, a nyugot nehezen nélkülözhetné a mi védelmi közreműködésünket. És ha ez így van, kell hogy a nyugot minket elfogadjon annak, a mi vagyunk: egységes és önálló nemzetnek, mert más valamivé csak úgy lehetünk, ha egyáltalán megszűnünk létezni.

Nem kell tehát attól tartanunk, hogy a nyugoti elhelyezkedés gondolata ismét, olyan kétségbeejtő ellentétbe kerüljön nemzeti önállóságunk elvével, a milyen a múlt századokban nem egyszer előállt, és most már nyugodtan vehetjük szemügyre, hogy mit jelent gyakorlatilag «a nyugoti elhelyezkedés.» — Mert a nyugot fogalma tág és, eddig legalább, politikai szövetséggé nem tömörült, sőt gyakran a legádázabb belső harcok színhelye volt és sajnos ma is az. Meg kell tehát állapítanunk, hogy a nyugot melyik részeihez fűz minket természetszerű összeköttetés. És a válasz erre a kérdésre nagyon egyszerű: azokhoz, a, kik a keleti nyomást megközelítőleg olykép érzik, mint mi magunk, tehát szomszédainkhoz.

A szomszédokkal való jó viszony egyáltalán a legtermészetesebb alapja valamely nemzet biztonságának. Mindig bonyonyult és bizonytalan állapot az, a mely a szomszéd háta mögött kénytelen a szomszéd ellen biztosítékot keresni. Mivel pedig egy hatalmas keleti szomszédunk van, a kivel lehet ugyan — és kell is — békére törekedni, de egyúttal készen kell lenni vele szemben mindenre: a nyugoti szomszéd oldalán kell lehetőleg absolute biztosítani nyugalmunkat, sőt az onnan nyerhető segítséget. Kétszeresen áll ez akkor, a mikor a távolabbi nyugoton a történelem tapasztalása szerint ez nem lehetséges. Azokkal a földrajzilag tőlünk elválasztott államokkal jöhetnek létre alkalmi szövetségek, az érdekek időnkénti találkozása szerint, de az állandóság jellegével csak az érdekek állandó rokonságára alapított szövetség bírhat.

Keleti exponált helyzetünknel fogva legfőbb életérdekekünk

a keletről fenyegető veszélyek elhárítása. Érdeke ez az egész nyugotnak; de a távolabb eső nyugoti országokat ezek a veszélyek nem érintik közvetlenül és így bár ez mindenkor rövidlátó politika részükről, igen gyakran még szövetkeztek is a hódító keleti hatalmasságokkal nyugoti versenytársaik ellen. A francia királyok a Habsburg-dynastia ellen vívott harczaikban állandóan keresték a hatalmas török szultánok szövetségét; ma pedig francia és angol Németországra való féltékenységből a moszkovita világhatalmi törekvések csatlósává szegődik. Ott tehát majd csak akkor találhatunk biztos támaszt, mikor a nyugoti culturközösség tudata egyesíteni fogja az összes nyugoti nemzeteket. Ma a közvetlen szomszédokra vagyunk utalva, a kiknek helyzete a kelettel szemben megközelítőleg hasonló a miénkhez, a kikhez tehát ebből a szempontból állandó érdekközösség fűz.

Ezen az alapon keletkezett összeköttetésünk Ausztriával és erre az alapra tért az vissza 1866 után. Időközben gyakran elhalványult az osztrák-magyar frigynek ez az eredeti jelentősége, mert Törökország már nem volt, Oroszország pedig még nem volt az a támadó hatalom, mely a kelet aggressiv szellemét képviselte. Ennek az aggressiv szellemnek szünetelése idején, előbb a porosz államnak nagyhatalommá fejlődése II. Frigyes alatt, azután a francia forradalom és a napóleoni nagyravágyás, egyéb bonyodalmakat idézett elő, a dynastikus politika pedig egyéb gondolatok után indult. A régi világrend biztosítása, a németországi állás és az olasz foglalások megtartása: ezek voltak a vezérszempontok, melyek gyakran Oroszországgal való szövetkezésre is vezettek. Ebben az időben lazult meg a lelki összefüggés Magyarország és Ausztria közt és pedig annál inkább, minél erősebben kísérlettek meg azt mechanikai egységesítés által megszilárdítani. A régi összeköttetés világpolitikai elhelyezkedésünk két alapelve: nyugot-hoz csatlakozás és nemzeti önállóság közt, újból kitört, mégpedig olyan időben, a mikor a keleti veszély alig éreztette hatását, a nyugoti összeköttetés fontossága tehát kevésbé élt a nemzet öntudatában. De mindezeknek a dolgoknak vége szakadt és az orosz terjeszkedési vágy veszélye, melyet I. Napoleon már megsejtett, mind jobban kidomborodott. Ezzel egyidejűleg

ismét közelebb jutottak egymáshoz Ausztria és Magyarország, mert érthetőbbé vált összeköttetésük világpolitikai indoka és mert a nemzeti önállóságnak és egységnek legalább elvét ebben az összeköttetésben megóvni sikerült. Ekkor keletkezett a német szövetség is, melynek története a világpolitikának egyik legtulsóságosabb fejezete.

Minden ellene szólt, a józan ész kivéve. A most szövetséges dynastiák, régi versenytársak, nemrég élet-halálharczban álltak egymással szemben. Viszont az orosz barátság, a toronymagas orosz barátság, a mint magát Bismarck kifejezte, a Hohenzollern-ház legerősebb hagyományaihoz tartozott. 1849-ben az osztrák uralkodóházat, 1871-ben Németországot egyenesen hálára kötelezte Oroszország; az ő dédelgetését különben is conservatív dogmának tartotta mind az osztrák, mind a porosz udvar. A szent szövetség érzelmi világának nyomai még el nem enyésztek volt; megtaláljuk azokat még egy Bismarck politikai gondolkozásában is. Szóval: a józan ész magában állott a szövetség megkötése mellett, az ellenáramlatok egész tömegével szemben. Szerencséje volt ennek a különben biztos bukásra ítélt józan észnek, hogy két olyan képviselője akadt a döntő órában, a milyen Bismarck és Andrássy. Kettejük közt Andrássy volt elsőnek tisztában a keleti fejleményekkel és azok követelményeivel, közelebb is állt hozzájuk, egyszerűbb is volt a helyzete. Nyugodtan várta míg Bismarck is kiábrándul a «becsületes alkusz» szerepéből, mely, ha sikerrel jár, bizonyára nekünk is hasznot hoz; várta, míg Bismarck nagy szelleme kibonyolódik hagyományokból, aggodalmakból, egyéb érdekek tekinteteiből és világosan látja, — saját kifejezéseit idézve — hogy neki választania kell az orosz és az osztrák-magyar szövetség közt. Azzal tisztában volt, hogy melyiket választja, ha erre kerül a sor, de, teljes joggal, a végletekig ki akarta tolni ennek a választásnak óráját, mert tudta, hogy az osztrák-magyar-német szövetség után a francia-orosz szövetség következik. Andrássy türelemmel várt, mert bízott nagy partnerének lángelméjében és — a mi a politikai lángelme legmagasabb megnyilvánulása — józan eszében. A ki a politika magas iskoláját akarja tanulmányozni, az mélyedjen be abba az imponáló nyugalommal vezetett actióba, a m elvivel Andrássy az úgynevezett három-

császári szövetségtől eljutott a német szövetségig. Meg kellett ez utóbbinak születni és meg is született, abban az órában, a melyben Németország meggyőződött az orosz politikának támadó jellegéről. Tartalma is kizárólag az orosz támadás esetére vonatkozik; tehát nyugoti szövetség-a keleti veszély ellen; Magyar ország természetes világpolitikai elhelyezkedésének betetőzése. Ez a védelmi szövetség nem jelenti a háborút, sőt éveken át biztosította a békét, mert visszariasztotta a támadó szándékot. Oroszország Kelet-Ázsiában kereste expansiv erejének érvényesülését és a nyílt tengerre való jutás biztosítását. S a míg így el volt foglalva, aránylag nyugodtan éltünk, sőt közeledések is jöttek vele létre. A visszafordulás a nyugat felé irányuló aggressivitáshoz akkor következett be, a mikor a japánok Oroszország keletázsiai politikáját véresen megbénították és a mikor Anglia csatlakozásával a francia szövetség hármass-entente-á bővült ki. Az angol politikának e vészes és — meggyőződésem szerint — rövidlátó fordulata nélkül, mely Oroszországban azt a gondolatot érlelte, hogy most már elég erős czéljának megközelítésére, igen valószínű, hogy a közép-európai szövetség súlya továbbra is a béke fenntartásában nyilvánult volna meg.

Mindezekből azt a megnyugvást meríthetjük, hogy abban a világpolitikai elhelyezkedésben vagyunk, a mely földrajzi praedestinációnknak, nemzeti létföltételeinknek és történelmi hivatásunknak megfelel, mely tehát természetes és szükségszerű. E tétel megerősítésére hivatkozhatom nemzetünk egy másik lángelméjének majdnem látnoki ihlettel olyan időben mondott szavaira, a mely időket imént a keleti nyomás szünetelése idejének mondtam, tehát olyankor, a mikor csak a lángelme sejtette azt, a mit mi most mint tényleges valóságot látunk.

1848 júl. 11-én lépett Kossuth Lajos a magyar képviselőház szószékére, hogy a veszélyben levő haza védelmére 200,000-ujoncz megszavazását kérje. Ez volt az a nagy beszéd, a melynek vége felé az ellenzéki Nyáry Pál felugrott helyéről és felkiáltott: «megadjuk», a mit az egész ház egyhangúlag magáévá tett, Kossuth Lajos pedig azzal a híres mondással fejezte be előadását: «leborulok a nemzet nagysága előtt». Ezt a beszédet

idézem, a melyben Kossuth Lajos a legteljesebb képét adta az ország helyzetének és veszélyeinek s e veszélyekkel szemben teendő intézkedéseknek. A beszéd egész iránya az volt, hogy a nemzet mindenekelőtt saját ereje kifejtésében keresse sorsának biztosítását; mindazonáltal megemlékezett a szövetségekről is, a melyek tekintetbe jöhetnek. Ezeket kizárólag nyugoton kereste és három nagy nemzethez való viszonyunkat ecsetelte lapidaris vonásokkal: az angolhoz, a francziához és a némethez, hogy abból megállapítsa, melyik a természetes szövetségünk. Átengedem neki magának a szót:

«Nem kicsinylem én a külszövetségek fontosságát, sőt azt vélem, hogy kötelességét mulasztaná a ministerium, ha e tekintetben is mindent nem tenne meg, a mit a nemzet biztosítása megkíván. Hivatalba lépésünk első perczében mindjárt a ministerium az angol hatalommal érintkezésbe bocsátkozott, őt felvilágosítván arról, hogy urunk királyunkkal tökéletesen egy téren állunk s felvilágosítottuk azon érdekekre nézve, melyek köztünk és közte, ha lefelé tekintünk a Dunán, közösek. És az angol hatalom részéről erre oly választ nyerünk, a minőt azon nemzetnek liberális gondolkodásától s egyszersmind a maga érdekeit józanul felfogni tudó politikájától várunk lehetett. Azonban arról meg lehetünk győződve, hogy *az angol ott és annyira és addig jog bennünket pártolni, mennyiben saját érdekével megegyezőnek találándja.*

Második Franciaország. Én a francia nemzet iránt mint a szabadság személyesítője iránt az ó-világban, a legnagyobb rokonszenvvel viseltetem, de nemzetem életét az ő oltalmazásától vagy szövetségétől feltételezve látni nem akarom. Franciaország e perczben egy második 18-ik Brumaire-t látott. Franciaország a dictaturának küszöbén áll. Meglehet, hogy ebből a világ egy második Washington-t, de ; az is meglehet, hogy egy második Napóleont látand támadni, — de annyi mindenetre igaz, hogy tanulság nekünk Franciaország arra, mikép nem minden láz a szabadság érdekében történik, és hogy egy nemzet, midőn a szabadság kivívására törekedik, legkönnyebben jut a szolgaság jármába az által, ha túlhág a kellő korlátokon. (Zajos taps és helyeslés.) Szo-

morú esemény oly nemzet körében, mint a dicső francia nemzet, hogy Paris utcáin polgárkéz által 12.000 polgárnak vére ontatik. Isten őrizzen saját keblünknek ilyen dulasától. Egyébiránt akármin alakuljanak is a franciaországi viszonyok, legyen azon férfiúból, kit az isteni gondviselés most ezen nagy és dicső nemzetnek élére állított (III. Napoleon!) egy második Washington, ki el tudja magától vetni a koronát, vagy egy második Napoleon, ki a népek szabadságán emelje föl a véres dicsőség templomát: *annyi bizonyos, hogy Franciaország messze van. Lengyelország is francia sympathiára támaszkodott. A sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé.* (Tetszés.)

A harmadik a német birodalom. Uraim! *Nyíltan elmondom, miszerint én érzem annak természetes igazságát, hogy a magyar nemzet hivatva van a szabad német nemzettel és a német nemzet hivatva van a szabad magyar nemzettel szoros barátságos viszonyban élni s együtt állani őrt a nyugoti civilizatio felett.* (Zajos tetszés.) Ezen szempontból fogtuk fel a dolgot, midőn teendőink közé számítottuk, hogy a mint Németország saját egysége felé a frankfurti gyűlés összehívása által lépést tett, azonnal két érdemes hazánkfíát, kik közül egyet (az elnökre mutatva) most a tisztelt Ház ezen polczra emelt, Frankfurtba küldöttük, hol ők a magyar-nemzet iránt tartozó s e nemzet által megérdemelt tekintettel fogadtattak ugyan, de minthogy épen a frankfurti gyűlés az alakulás vajúdásaiban volt, minthogy még nem jött ki a test a formából, melylyel eredménnyel lehetett volna vinni az érintkezést, s ez csak a Reichsverweser megválasztása után alakulandó ministeriummal történhetik meg, egyik küldöttünk most is ott van, hogy azon perczben, melyben lesz kivel, hivatalos érintkezésbe bocsátkozzék, *szorosabb összefűzése iránt azon barátságunk, melyet köztünk és Németország közt fennállani óhajtunk, de úgy, hogy jogainkból, önállásunkból, nemzeti szabadságunkból senkinek barátságáért és senkinek fenyegetése miatt egy hajszálnyit ne engedjünk.*»

Ha Kossuth lángelméjének ezt a nevezetes megnyilatkozását átgondoljuk, lapidaris vonásokban összegezve találjuk benne azokat a gondolatokat, a melyeket jelen előadásomban

Magyarország természetszerű világpolitikai elhelyezkedését illetőleg megindokolni kívántam. Kossuth szövetségest csak nyugoton keres, kelet felé nem is néz; sőt a végén egész határozottan megjelöli a keresett szövetség célját: erő-tömörítés hivatásunknak, a nyugoti civilisatio megvédésének teljesítésére. Kicsoda ebben természetes segítőársunk? Három közül lehetett akkor választanunk: az angol, a francia, a német; Olaszország egysége akkor még az álmok sorába tartozott. A hármat Kossuth sorra vizsgálja; néhány szóval jellemzi mindegyiket, udvariasan, de kíméletlenül: Anglia határtalan önzését, Franciaország bizonytalan bérviszonyait és geographiai távolságát: Lengyelország Franciaországra épített: «a sympathia megvolt, de Lengyelország nincs». A távoleső nyugot ezzel el van intézve. Marad Németország, a melynek egysége akkor még csak vajúdott; mégis annyira természetes szövetségesnek tekinti Kossuth, hogy az ő kiküldöttje ott vár Frankfurtban, hogy a német egység kijegeczesedésének első perczében már megköthesse a frigyét, a nyugot védelmi frigyét. Mindennek azonban egy föltétele van: nemzeti önállóságunk teljességének megóvása. Ez az a másik, a nyugoti irány ápolásával egyenrangú. Sőt a nemzeti egységgel egyetemben, még annál is előbbrevaló tétele világpolitikai elhelyezkedésünknek. Valóban e fejtegetésekhez nincs mit hozzáadnom.

* * *

El vagyok készülve arra az ellenvetésre, hogy nagyon is defensív irányban jellemeztem világpolitikai elhelyezkedésünket. Mindig csak az előretörő kelet ellen való védekezésről beszéltem, mint hogyha positiv hivatásunk nem is lehetne. Válaszom erre nagyon egyszerű. Positiv hivatásunk igenis van, vagy legalább lesz; de nyugoti mivoltunkból kifolyólag, ez a hivatás nem támadó, nemhódító természetű, a hódításnak területi értelmében. Hanem a nyugot természetes határainak helyreállítása északkeleti irányban és a nyugoti szellem terjesztése délkeleti szomszédainknál, ez igenis positiv hivatásunk. A Balkánnak nyugoti befolyás alá kerülnie, a Balkánnak a nyugathoz kell tartoznia, a Balkán-népek önállóságának sérelme nélkül, a gazdasági és a culturalis összeköttetések révén, melyek-

nek csak akadályai háritandók el. Ennek a nyugoti átalakulásnak sokkal több előfeltétele van ott meg, semmint a legtöbben gondolják. Románia — melyet nem akarok ezzel a balkáni államokhoz sorolni, de a Balkánon érvényesülő befolyások közé igen — orthodox ugyan, de nem szláv; csak latin öntudatát kell követnie, vagyis nemzeti önállóságának alapeszméjét, hogy egészen a nyugoti eszmekörbe kerüljön. Bulgáriát keserves csalódások ábrándították ki a keleti nagyhatalom és a szláv testvériség kultusából, történetében amúgy is gyakoriak a nyugot felé való elhajlások. Görögországot régi kulturális emlékek fűzik a nyugothoz, melyek a legsötétebb byzanci korszakban is éltek Attika területén és a melyeknek fölélesztése a nemzeti renaissance biztos megalapozásául kínálkozik. Albánia cultural, úgy mint politikai tekintetben még teljesen nyers-anyag, melynek époly könnyű vagy époly nehéz nyugoti, mint keleti irányítást adni. Legsúlyosabb a helyzet Szerbiában; de ha a többi Balkánt a nyugot megnyeri, Szerbia sem maradhat isolait keleti sziget; ő is szükségkép engedni fog a földrajzi közelségáltal érvényesülő befolyásoknak.

Mindezeknek az új elirányodásoknak azonban egy föltétele van: annak a hatalomnak megtörése, a mely ma még büvkörében tartja a balkáni nemzeteket; némelyiket egészen, némelyiket félig-meddig; némelyiket az őszinte rokonszenv, némelyiket a hatalmi prestige által. Ámde főleg az utóbbi az ő ereje, a rokonszenv is nagyrészt ezen alapul. Csodálatosan hamar párologna el az utóbbi is, ha a hatalmi bálvány össze volna törve. Minden üdvös fejlődésnek, mely azokat a népeket is boldogítaná, Európa békéjét is biztosítaná — első sorban a mienket, — ez a föltétele. E nélkül gondolni sem lehet reá. Mihelyt Európa délkeletén nem remélnék és nem félnek többé Oroszország hatalmától, mihelyt látják, hogy a miket Oroszország ígér, azok chimserák, mert Oroszországnak nincs ereje ígéretei beváltására és mihelyt azután ott meggyőződnek arról, hogy a nyugoti szomszédokhoz való csatlakozás szabadságuk mellett boldogulásukat is biztosítja: megindul az a fejlődés, a mely őket fokozatosan átalakítja nyugoti, azaz nyugoti szellemtől áthatott nemzetekké.

Hogy ebben az átalakító munkában a magyar nemzetnek milyen része lesz, hogy annak lassan érő erdményeiből mennyit

fordíthat majd saját nemzeti céljainak javára, az igen nagy részben tőlünk függ. Kétségtelenül nagy feladatok előtt fog állani a magyar nemzeti politika a, háború után; a constructiv állam-művészet magas fokára kell majd emelkedni azoknak, a kik azt vezetni fogják és ép annyi akaraterőre, mint józan ítéletre lesz szükség a nemzet egészében. Ámde ezek későbbi gondok, melyekre nem is kerül sor, hogyha a mai nap feladatát nem oldjuk meg: azt, hogy győzzünk.

Az összes lehetőségek megnyílnak számunkra, ha győztünk, az összes lehetőségek lezáródnak, ha nem győzünk. Históriai küldetésünk csődjét jelentené a támadó moszkovita kelet hódító előhaladása; históriai küldetésünk megdicsőülése lesz, ha e támadás, a legveszedelmesebb mely a nyugotot valaha fenyegette, a mi erőnkön törik meg. Valamint az egyik esetben a mi testünkön kezdené ki a letiport nyugotot a győzelmes támadás, úgy a másokban a mi nemzeti megerősödésünk lesz a nyugot diadalának első megnyilvánulása. De csak úgy, ha a diadalnak hatalmas tényezői vagyunk és annál inkább, minél hatalmasabb tényezők vagyunk. Katonáink megteszik kötelességüket; ők csakugyan tényezők a harctéren. De a harctér mögött foly a nemzetek zajtalan mérközése. Ott a halálmegvetésben tanúsított fölény nyer csatákat; itt a nagyobb türelem, az elszántabb kitartás, a szigorúbb önfegyelmezés győz. A mi ott történik, az meddő áldozat, ha itthon szilárdul nem állunk.

A nemzet egész erkölcsi erejének ez a döntő jelentősége a modern háborúnak egyik szembeszökő jellemvonása. Soha oly súlylyal nem esett latba a nem harczoló sokaság magatartása, mint most. Mert mindenkit érint érzelmi világában, ép úgy mint anyagi érdekeiben, mert mindenkitől áldozatot kíván és erőfeszítést, mert a kitartás lehetősége mindenki előrelátásától és türelmétől függ: azért valóban a nemzetek küzdik ezt a háborút. És engem az a gondolat lelkesít, hogy a magyar nemzet mindvégig helyén legyen, úgy, mint helyén van a magyar katona, és ha már egyebet nem tehetek, azt, a mi lelkemben ég izzó tűzként iparkodom átültetni a nemzet lelkébe.

Történelmünk e legnagyobb krízisében a haza elvárhatja minden fiától, hogy kötelességét teljesítse.